

بررسی و تحلیل شاخص های توسعه رفاه در کشورهای اسلامی

میرنجف موسوی^۱، مجید اکبری^۲، سمیه محمدی حمیدی^۳، وحید بوستان احمدی^۴

چکیده

مقدمه: امروزه دغدغه همه کشورها دسترسی به توسعه ای پایدار همراه با تعادل و برابری تمامی ساکنین می باشد. که این امر در سال ۱۹۷۸ با عنوان توسعه پایدار به دنیای علم معرفی گردید. رفاه یا آسایش یکی از جنبه های رسیدن به توسعه پایدار در هر کشوری می باشد. در این راستا تحقیق حاضر با هدف بررسی شاخص های رفاه (اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی) در ۴۷ کشور اسلامی تهیه شده است. نوع تحقیق کاربردی و روش آن توصیفی- تحلیلی می باشد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از مدل آنتروپی شانون تعمیم یافته و روش تحلیل خاکستری (GRA) استفاده شده است. یافته ها نشان می دهد که در بین ۴۷ کشور مورد مطالعه کشور مالزی با میزان امتیاز خاکستری ۰/۵۷۳ در رتبه اول و کشورهای امارت متحده عربی و قطر به ترتیب با میزان امتیاز خاکستری ۰/۵۷۲ و ۰/۵۶۳ به ترتیب در جایگاه های دوم تا سوم قرار گرفته اند. از مجموع ۴۷ کشور مورد مطالعه ۲۲ کشور در وضعیت مطلوب، ۲۲ کشور در وضعیت نیمه مطلوب و در نهایت ۳ کشور در وضعیت نامطلوب قرار گرفته اند. کشورهایی که در سال های اخیر به نوعی مستقیم یا غیر مستقیم با درگیری های داخلی و خارجی روبرو بودند از لحاظ شاخص های مورد مطالعه در وضعیت بدتری قرار گرفته اند که از جمله آن ها می توان از کشورهای عراق، یمن و سوریه اشاره نمود. طبق نتایج تحلیل کشور ایران نشان دهنده وضعیت بد شاخص های مورد مطالعه در این کشور می باشد. که به دنبال افزایش جمعیت و مشکلات پیش روی دولت ملت در اشکال گوناگون اشتغال، خدمات، امکانات و... قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: توسعه، رفاه، روش خاکستری، کشورهای اسلامی.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۹/۳۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۶/۱۳

^۱ دانشیار گروه جغرافیا دانشگاه اورمی، ایران (Email: mousavi424@yahoo.com)

^۲ دانشجوی دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، تحصیلات تکمیلی دانشگاه پیام نور، تهران (Email: akbari.majid191@gmail.com)

^۳ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه محقق اردبیلی (نویسنده مسئول) (Email: s_mohammadi@uma.ac.ir)

^۴ دانشجوی دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، تحصیلات تکمیلی دانشگاه پیام نور، تهران (Email: vahid.ahmadii1979@gmail.com)

مقدمه

تفکر توسعه و پیشرفت از دیرباز در اندیشه بشر بوده و با گذر زمان با اینکه تغییر ماهیت داده است ولی در اصل همان اندیشه بشر برای بهبود زندگی خود و فرار از شرایط و سختی زندگی بوده است. ریشه‌های شکل‌گیری توسعه به سخنرانی مشهور ترومن ریس جمهور آمریکا در سال ۱۹۴۹ بر می‌گردد. به لحاظ تاریخی چندین عامل همسو سبب شد تا توسعه به عنوان پروژه جهانی مطرح شود. در افکار صاحب‌نظران توسعه، تعابیر مختلفی از واژه توسعه وجود دارد که از جمله می‌توان به افزایش تولید، افزایش بازدهی، ارتقاء سطح کمی و کیفی زندگی، ارتقاء سطح خدمات بهداشتی و درمانی، برطرف کردن مشکلات بیکاری و تورم، تأمین اقتصادی-اجتماعی، برخورداری از آموزش و فرهنگ، مشارکت فعال در عرصه‌های مختلف اشاره کرد (Sarvar et al, 2013, 60). به دنبال تحولات جدید جهانی و بروز مشکلات عدیده اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی کنفرانس‌های متعددی در مجامع جهانی جهت مشکلات پیش‌روی کشورها برگزار گردید. در نهایت، واژه توسعه پایدار برای اولین بار در سال ۱۹۸۷ در گزارش آینده مشترک ما که توسط کمیسیون جهانی توسعه و محیط زیست منتشر شده بود، وارد عرصه علمی و مدیریتی کشورها گردید. این گزارش همچنین به عنوان گزارش برانتلند نیز شناخته شده است. در این گزارش مفهوم توسعه پایدار عبارتند از: توسعه‌ای که نیازهای انسان را بدون به مخاطره انداختن نیازهای نسل‌های آینده را بر طرف کند (WECD: 1987). در پی تحولات اخیر، دولت‌های سرتاسر جهان شماری از اظهارات مشترک در زمینه توسعه پایدار را امضا نمودند. (کنفرانس استکهلم ۱۹۷۲، کنفرانس توسعه و محیط‌زیست ریو و کنفرانس ژوهانسبورگ در سال ۲۰۰۲). و آنها برخی از سیاست‌های مهم را اتخاذ کردند (Bella et al: 2016, 784).

در ابتدا بیشتر توسعه پایدار را برابر توسعه اقتصادی می‌پنداشتند. اما با تشدید مسائلی همچون فقر، بیکاری و نابرابری، حتی در کشورهایی که دارای رشد اقتصادی بالایی بودند، کاربرد متغیرهای اقتصادی به عنوان تنها عامل مؤثر در سنجش توسعه مورد تردید قرار گرفت (Pour Mohammdi & Zali, 2004). بنابراین، همزمان با گذر از اهداف توسعه هزاره (MDGs) به اهداف توسعه پایدار سیاست‌های توسعه به کیفیت توسعه (QG)^۲ تغییر پیدا کرد (Asongu & Nwachukwu, 2016: 495). و در سال ۱۹۴۶ سازمان ملل کمسیون با استناد به مقدمه‌ای با عنوان "آزادی از نیازها" (در میان دیگران) بعنوان بالاترین آرمان مردم عادی برای حقوق بشر و ترویج حقوق بشر جهانی راه‌اندازی کرد (United Nations, 2011). در این کمیسیون دولت ملزم به ارائه این حقوق گردید. در دسامبر سال ۱۹۸۴ نیز اعلامیه حقوق بشر در مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب رسید (U.N. Human Rights Commission, 2011). و شمول رفاه از طریق تخصیص فرصت‌های برابر و برابری اجتماعی برای همه انسان‌ها، بعنوان یکی از ساختارهای اساسی توسعه پایدار شناخته شده است (Bakri et al, 2015: 1).

موضوع رفاه در پیشرفت جامعه مؤثر بوده و بر عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن تأثیر فراوانی دارد و تا جایی که دلیل اهمیت موضوع رفاه خانوارها، برنامه‌های توسعه‌ی اقتصادی نیز بر آن تأکید اساسی نموده‌اند (Asayesh & Rahmani, 2016: 495). مضمون رفاه، از این لحاظ مهم می‌نماید که می‌توان رفاه را محور اصلی هر برنامه توسعه‌ای دانست. بیش از یک دهه پیش، ولش^۳، وبر^۴ و مارگولیس^۵ (۲۰۰۳) نیز (با توجه به فراموشی بعد اجتماعی و زیست محیطی) از فقدان و عدم توجه به مسائل مربوط به رفاه اجتماعی و زیست محیطی در تحقیقات دانشمندان در زمینه اهداف توسعه پایدار اظهار تاسف می‌نمودند. ایشان با استفاده از داده‌های مختلف از موضوعات تحقیقاتی منتشر شده در نشریات عمده دانشگاهی متفاوت پی بردند که سازمان حمایت و کمک هزینه تحصیلی این محققین، به آنها را به شدت تاکید کرده بود که از دو مبحث رفاه اجتماعی و اقتصادی بیشتر بر رفاه اقتصادی بر اهداف اقتصادی سازمان تمرکز یابند (JONES et al, 2016: 2016). متأسفانه در مطالعات و بررسی‌های به

1. Millennium Development Goals
2. quality of growth
3. Walsh
4. Weber
5. Margolis

عمل آمده در این زمینه نیز بیشتر بر بعد اقتصادی رفاه اشاره شده است و تا حدودی به رفاه اقتصادی نیز اشاره شده است و تنها بعد فراموش شده در این زمینه بعد زیست محیطی می باشد. تا آنجاییکه در تحقیقات انجام گرفته در این زمینه مشاهده می گردد. حلقه گمشده رفاه بعد زیست محیطی آن در مطالعات بوده است.

هدف اصلی دولت، جامعه و انسان درک و پذیرش رفاه که پایه و اساس توسعه یک صدا و موفقیت آمیز می باشد (Alatartse and Barysheva, 2014: 36). بنابراین این تحقیق با هدف بررسی شاخص های رفاه در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در ۵۷ کشور منتخب اسلامی تهیه شده است. که به علت نبود اطلاعات از مطالعه چند کشور صرف نظر شد. با توجه به اینکه بیشتر این کشورها از جمله کشورهای در حال توسعه و یا کمتر توسعه یافته بوده و با معضلاتی هم چون سطح پایین درآمد سرانه و نرخ های نازل رشد اقتصادی روبرو میباشند، لذا این کشورها برای رهایی از چنین مشکلاتی نیازمند رشد اقتصاد سریع و مستمر هستند. طبق گزارشات بیش از ۴۵ درصد از کشورهای جهان خارج از مسیر اهداف توسعه هزاره برای مبارزه با فقر هستند (Asongu & Nwachukwu, 2016: 496).

اما برای تحقق رشد اقتصادی در جوامع مختلف و از جمله کشورهای اسلامی محدودیت های متفاوتی مطرح بوده است (Arbabiyan & et al, 2014: 98). این منابع اقتصادی زیاد و بخش عمده نفت و گاز جهان را در اختیار دارند. جمعیت دائم التزاید این کشورها، بازار وسیعی را بوجود آورده است که در کنار تولیدات مواد خام کشاورزی و معدنی، زمینه های لازم برای رشد و توسعه اقتصادی و حضور فعال در بازارهای جهانی فراهم آورده است. البته رشد اقتصادی به تنهایی نشان دهنده توسعه نیست به اعتقاد آدلمن در جهان سوم متوسط درآمد سرانه بیش از هر زمان دیگری رشد سریع داشته است، اما در کنار آن مسائلی مانند بیکاری، قحطی، سوء تغذیه، فقر و... با همان سرعت رشد یافته اند. امروزه همه به این توافق رسیده اند که توسعه باید فرصت های برابر، کارآیی بیشتر، عدالت فراگیر و محیطی پایدار را به دنبال داشته باشد. از اصول بنیادین در ایدئولوژی اسلام که مبنای برنامه ریزی هم محسوب می شود اصل عدالت اجتماعی است (Khakpour & Bavanpour, 2010: 3).

در زمینه رفاه تاکنون تحقیقاتی زیادی انجام نشده است. با این حال از تحقیقات داخلی می توان به مقاله حیدری ساربان (۱۳۹۴) با عنوان "سنجش و اولویت بندی مناطق روستایی برحسب سطوح رفاه اجتماعی (مطالعه موردی: شهرستان پارس آباد) با استفاده از روش تاپسیس فازی در شهرستان پارس آباد به سنجش و الویت بندی مناطق روستایی پرداخته اند. یافته ها نشان می دهد که در بین دهستان های مناطق روستایی شهرستان پارس آباد، دهستان تازه کند و ساوالان از حیث رفاه اجتماعی در رده اول و دوم و قشلاق غربی در رده آخر قرار گرفته است. حسینی (۱۳۹۳) در مقاله ای دیگر با عنوان تاثیر توسعه مالی بر فقر و نابرابری در کشورهای عضو اگو، با هدف بررسی اثرات توسعه مالی بر فقر در کشورهای عضو اگو بر پایه مدل داده های پانل طی دوره زمانی ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۱ پرداخته اند. یافته ها نشان می دهد میزان سرمایه گذاری خانوارها و افزایش میزان باسوادی در خانوارها یا شاخص فقر در کشورها اثر مستقیمی دارد. لطیفی و سجاسی قیداری (۱۳۹۰) نیز در مقاله ای با عنوان رتبه بندی سطح رفاه اجتماعی شهرستان های استان زنجان با استفاده از تکنیک Topsis به رتبه بندی شهرستان های استان زنجان پرداخته اند. یافته ها نشان دهنده ی نابرابری در میان شهرستان های استان می باشد. همچنین خاکپور و همکارانش (۱۳۸۹) در مقاله ای با عنوان بررسی شاخص توسعه انسانی در کشورهای اسلامی به بررسی و شناخت شرایط توسعه انسانی در کشورهای اسلامی و مقایسه ی وضعیت این کشورها با دیگر کشورهای جهان پرداخته اند. نتایج این تحقیق نشان می دهد که کشورهای اسلامی از نظر شاخص توسعه انسانی تفاوت های زیادی با هم دارند و از نظر درجه توسعه مناطق کشورهای اسلامی به ترتیب عبارتند از غرب آسیا، جنوب و جنوب شرق آسیا و آفریقا بطور کلی شاخص توسعه انسانی کشورهای اسلامی جهان از شاخص توسعه انسانی کشورهای در حال توسعه و کل کشورهای جهان پایین تر است. در نهایت به تحقیق شایان (۱۳۷۹) با عنوان مقدمه ای بر توسعه انسانی و عوامل مؤثر بر آن در کشورهای اسلامی به بررسی شاخص های رشد جمعیت، میزان

سواد، سرانه‌ی تولید ملی، امید به زندگی و ... در کلیه کشورهای اسلامی پرداخته و به این نتیجه رسیده است که هر چه نسبت جمعیت کشاورز و روستائینی بالاتر و درصد با سوادی پایین‌تر باشد، سرانه تولید ملی، امید به زندگی و در نهایت شاخص توسعه انسانی پایین‌تر است. از تحقیقات خارجی نیز می‌توان به مقاله سینگ (۲۰۱۶) با عنوان "ارزیابی بزرگترین طرح رفاه اجتماعی در دنیا: یک ارزیابی براساس روش غیر پارامتری، با اشاره به بزرگترین طرح رفاه اجتماعی مهاتما گاندی با عنوان قانون ملی تضمین اشتغال روستاییان (MGNR)^۱، با هدف ارزیابی و رتبه‌بندی ایالات کشور هند با استفاده از روش Dea پرداخته‌اند. طبق یافته‌ها ۱۱ ایالت به طور کلی از لحاظ فنی کارآمد هستند در حالیکه ۱۸ ایالت دیگر نا کارآمد هستند. و مقاله ایوانز (۲۰۱۶) با عنوان "چگونه باید به رفاه اجتماعی دست یافت؟ کاربرد رویکرد توانمندسازی" که بر پایه رویکرد توانمندسازی ناسبون سن^۲ برای رفاه اجتماعی پرداخته‌اند. طبق یافته‌های ایشان، برای تقویت زمینه‌های رفاه اجتماعی نئولبرالی سه عامل لازم و ضروری می‌باشد، اولاً پایه‌های هنجاری آموزش رفاه اجتماعی تقویت گردد، دوماً بیان ۱۰ قابلیت اصلی لازم برای رفاه فردی هر شخص در چهارچوب نوسبوم پتانسیل‌هایی برای به چالش کشیدن قوانین رفاهی مبتنی بر ارزش وجود دارد. سوماً، قابلیت اطلاع‌رسانی و ارزیابی برنامه‌های رفاه اجتماعی برای بهبود وحدت. همچنین بکر همکاران (۲۰۰۵) در مقاله‌ای دیگر با عنوان "کیفیت و کمیت زندگی و ارزیابی نابرابری‌های جهانی" با استفاده از شاخص‌های کمی به بررسی نابرابری‌ها در کیفیت و رفاه اجتماعی از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۰ پرداخته‌اند. ایشان در این مقاله نابرابری‌های درآمدی را معیاری برای نابرابری رفاهی دانسته‌اند. یافته‌ها نشان داده که بهبود امید به زندگی در دوره بعد جهانی دوم که بهداشت و سلامت به طور چشم‌گیری نابرابری رفاهی را کاهش داده است. در نهایت به تحقیق دکنک (۲۰۰۶) با عنوان نابرابری-های رفاه در جهان با استفاده از سه جنبه مهم رفاه شامل: استاندارد زندگی، بهداشت و آموزش، به بررسی روند تکامل نابرابری‌ها در سراسر جهان از سال ۱۹۷۵ تا سال ۲۰۰۰ پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که میزان در آمد تعیین کننده نابرابری‌ها جهان بوده است.

اهمیت و ضرورت مسئله

در کشورهای توسعه یافته یکی از هدف‌های مهم سیاست‌گذاران اقتصادی ارتقاء رفاه اجتماعی در جامعه است. در کشورهای در حال توسعه نیز فقط رشد اقتصادی هدف تلقی نمی‌شود، بلکه این کشورها همگام با کشورهای توسعه یافته افزایش رفاه اجتماعی را هم یکی از اهداف اصلی و از معیارهای توسعه‌یافتگی در نظر می‌گیرند. همانطور که در تحقیقات بالا نیز این امر را می‌توان این امر را به وضوح مشاهده نمود. بنابراین این تحقیق با وجه تمایز توجه به ابعاد اجتماعی و زیست محیطی رفاه در کنار ابعاد اقتصادی کشورها با هدف مقایسه کشورهای اسلامی از لحاظ وضعیت هر یک از این شاخص‌ها را بررسی خواهد کرد.

ادبیات تحقیق و چارچوب نظری

اگرچه رفاه مفهومی است که در علوم اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گیرد اما با توجه به وسعت دامنه این مفهوم افراد درک واحدی از آن نداشته و در خصوص اینکه منظور از رفاه چیست، سردرگمی‌هایی وجود دارد (Bakhtiyari et al, 2013: 42). و از جمله واژه‌هایی هست، که از یک طرف، مولود نظام‌های مدرن هستند و از این رو، در تعریف آنها نوعی ابهام و پیچیدگی وجود دارد و از طرف دیگر، وضعیت چندبعدی اقتصادی-اجتماعی و سیاسی را در بر می‌گیرند (Mousavi, 2014: 178). در باب ریشه‌شناسی، رفاه را می‌توان از ریشه fare well دانست که معانی خوب بودن و مناسب بودن را تداعی می‌کند (Mijly, 1999: 4). از رفاه معمولاً معانی خوشبختی، شادی، سلامتی، موفقیت و کامیابی استنباط می‌شود (Bakhtiyari et al, 2013: 42). استیسی رفاه را واژگانی می‌داند که در گستره سه مفهوم تجلی می‌یابد که در بستر اول، واژه قراردادی رفاه اجتماعی، در تعریف دوم، توسعه اجتماعی و در تعریف سوم، طرح نوین جهانی را بیان می‌کند (Zahedi asl, 1999: 15). رفاه می‌توان به سادگی به عنوان رفاه عمومی جامعه تعریف نمود. رفاه یک جامعه زمانی مورد قبول است که اکثریت ساکنین را در بر گرفته باشد (Crowe, 2003: 25).

¹ Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Act

² Nussbaum, Sen.

طبق تعریف سازمان ملل متحد (۱۹۶۳) رفاه دامنه وسیعی از فعالیت ها و برنامه هایی را در برمی گیرد که تحت نظارت و با کمک دولت برای بهزیستی افراد جامعه انجام میگیرد عناصر مهم رفاه عبارتند از: تغذیه، سرپناه، سلامتی، آموزش، فراغت، امنیت شغلی، حقوق اجتماعی، ثبات اقتصادی و اجتماعی، محیط کالبدی مطلوب و غیره. البته در طول دو دهه گذشته مفهوم رفاه اجتماعی، هم از نظر محتوا و هم از جهت نحوه مدیریت و نظارت بسیار غنی تر و گسترده شده است. در شرایط جامعه مدنی، در واقع تامین رفاه اجتماعی به عنوان بخشی از حقوق بشر یکی از اهداف اساسی هر نوع برنامه ریزی و مدیریت است که وظیفه پیگیری و تحقق آن به عهده تمام نهادهای عمومی، شهرداری ها و سایر تشکلهای غیر دولتی قرار دارد. به همین دلیل در قرار دارد (Mahdizade, 2006, 3). بطور کلی دو دیدگاه برای درک مفهوم رفاه وجود دارد که اولی توسط برادبورن^۱ که رفاه را از بعد روانی تعریف می کند و آن را به عنوان شادی که بالاترین هدف انسان جهت بهزیستی ذهنی معرفی می کند. دیدگاه دوم توسط ریف^۲ (۱۹۸۹) به عنوان ایجاد پتانسیل مثبت جهت رشد شخصی تعریف کرده است (Binti Awad and Mayasari, 2015: 1168; Awaningrum, 2007).

در حال حاضر رفاه موضوع مورد مطالعه بسیاری از تحقیقات می باشد. اما نکته قابل توجه این است که اصطلاح رفاه توسط بسیاری از اقتصاددانان به کار برده شده و موضع اختلاف فراوانی نیز می باشد. عده ای آن را در قالب صرف مادی و غافل از بعد معنوی تعریف کرده اند و عده ای تنها به جنبه معنوی آن تکیه دارند. در طول تاریخ اقتصاد نیز واژه رفاه با واژه های نزدیک به رفاه مثل بهروزی^۳، لذت^۴، رضایت^۵، رضایت مندی^۶، تأمین نیازهای اساسی^۷، خوشی^۸، توانمندی^۹ و... مقایسه شده است. البته اگر گنجینه سنت های غیراقتصادی را نیز در نظر بگیریم، واژگان بسیاری اضافه خواهند شد، مخصوصاً واژگانی که صرفاً در حیات مادی آدمی خلاصه نمی شوند (Mousavi Samrin, 2014). رفاه را می توان از ابعاد متفاوتی مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. در مبانی مطالعات اجتماعی، آن را مجموعه ای متشکل از خدمات، مؤسسات و نهادها برای تأمین زندگی مطلوب و برخورداری از موهبت های طبیعی و منابع اجتماعی تعریف می کنند (Mousavi et al, 2014: 178). یا عبارتی در بحث های امروزی جنبه های رفاه شامل: بهداشت، آموزش، تعامل اجتماعی، فرصت های برابر، تفریح، آزادی مذهبی و فرهنگی، ارزش ها و اعتقادات، آزادی بیان و می باشد (Darchen and Ladouceur, 2013 and Bakri et al, 2015: 2).

در یک جمع بندی، رفاه شامل سه بعد کلی می باشد شامل: رفاه اجتماعی، رفاه اقتصادی و رفاه زیست محیطی می باشد شکل زیر ابعاد رفاه را نمایش می دهد.

شکل (۱): ابعاد رفاه (منبع: نگارندگان)

در مطالعات اولیه، رفاه در ابتدا بر وضعیت اقتصادی افراد تأکید داشت اما در دهه ۱۹۶۰، جنبش بیانگرهای اجتماعی رفاه اجتماعی را مفهومی چند بعدی معرفی کرد و آن را از انحصار اقتصاد خارج نمود. جنبش بیانگرهای اجتماعی^{۱۰}، طرفداران شاخص های اجتماعی را به دلیل تمرکز بر یک شاخص خاص و تلاش برای یافتن بهترین شاخص ها و ایده آل ترین سیاست ها نقد می کنند و در مقابل بر

1. Bradburn
2. Ryff
3. well-being
4. pleasure
5. satisfaction
6. Ophelimity
7. fulfilment of substantive needs
8. Happiness
9. Capability
10. Social indicator movement

فرایندهایی در جهت ادغام موفق شاخص‌های مختلف در قالب یک برنامه مشترک تأکید می‌کنند. دیدگاه‌های متفاوتی در مورد رفاه وجود دارد و هر یک از مکاتب، محققان و اندیشمندان به فراخور زمینه‌های عقیدتی، ذهنی و محاسباتی خود از ابعاد مختلفی بدان پرداخته‌اند. به عنوان مثال، لیبرال‌های کلاسیک که اولین ارائه‌کنندگان بحث جدی در مورد رفاه به شمار می‌روند (Asayesh & Rahmani Shamsi, 2016: 21). طرفداران این دیدگاه، رفاه فردی را حدود نیازمندی‌ها و خواسته‌هایی را که فرد می‌تواند آن‌ها را ارضا کند و سطحی را که در آن توانایی بر آوردن آن‌ها را دارد، نشان می‌دهد. نیازمندی‌ها و خواسته‌هایی چون غذا، پوشاک، مأمّن، سلامت، استراحت، خواب، فعالیت، ارتباطات شخصی و اجتماعی).

روش پژوهش

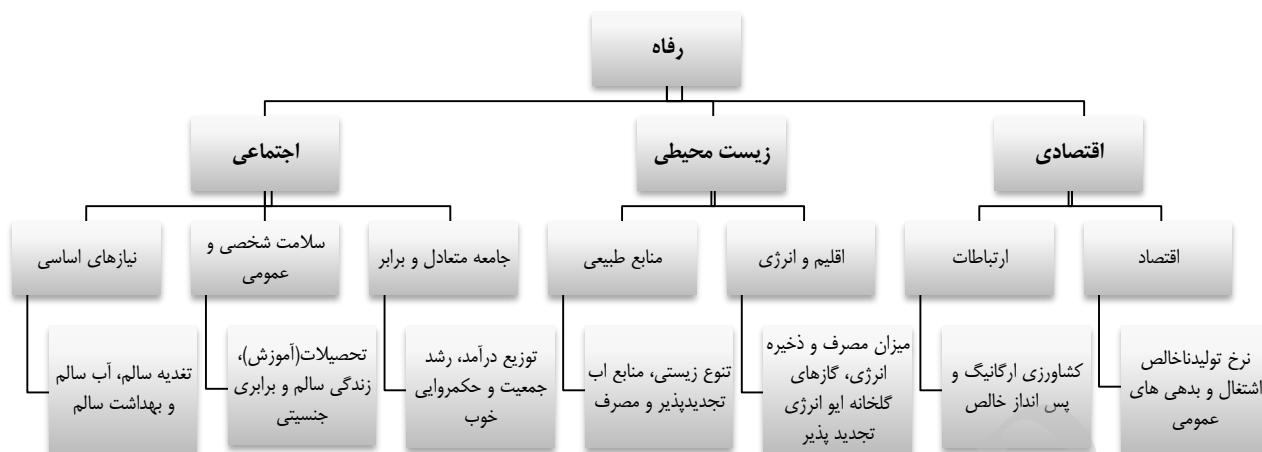
در تحقیق حاضر نوع تحقیق کاربردی و روش آن توصیفی و مقایسه‌ای می‌باشد. برای جمع‌آوری اطلاعات نیز از روش کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات برای بررسی وضعیت رفاه در کشورهای اسلامی در قالب ۲۱ شاخص می‌باشد. داده‌های مربوط به آن‌ها از سایت بانک جهانی گردآوری شده است. همچنین برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل‌های آنتروپی شانون روش تحلیل خاکستری (GRA)، و از نرم‌افزارهای Arc Gis، Excel استفاده شده است. که در زیر به معرفی بیشتر آن پرداخته شده است.

تحلیل رابطه خاکستری (GRA)

تکنیک تحلیل رابطه خاکستری یا GRA نیز یک تکنیک تصمیم‌گیری چندمعیاره است که برای ارزیابی تعدادی گزینه براساس تعدادی معیار مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این تکنیک نیز اساس کار تشکیل ماتریس تصمیم^۲ می‌باشد. پس از تشکیل این ماتریس با استفاده از الگوریتم تحلیل رابطه خاکستری به انتخاب گزینه بهینه اقدام می‌شود. در اواخر سال ۱۹۶۰ پروفیسور دنگ^۳ بر روی پیش‌بینی و کنترل سامانه‌های اقتصادی و فازی مطالعات فراوانی داشت و با سامانه‌های با عدم قطعیت بالا مواجه بود (Zhang et al., 2005). شاخص‌های این سامانه‌ها به سختی با ریاضیات فازی و یا آمار و احتمالات توصیف می‌شد (Yung and Liwen, 2006). در ریاضیات فازی به طور کلی با مسایلی سر و کار داریم که عدم قطعیت در آن، توسط خبرگان به وسیله توابع عضویت گسسته و پیوسته قابل بیان است (Ping and yang, 2004). در حل مسایل به کمک آمار و احتمال نیز به شناخت توابع توزیع مربوطه یا حجم زیاد نمونه جهت رسیدن به روایی لازم نیاز داریم (Liu and Lin, 2006). عدد خاکستری عددی است که مقدار دقیق آن معلوم نیست اما محدودهای که در آن قرار می‌گیرد مشخص است. به عبارتی عدد خاکستری یک بازه یا مجموعه‌ای از اعداد است (Fang and Tzeng, 2004). در هر سامانه‌ی عمومی عوامل متعددی مؤثر هستند که تأثیر متقابل آن‌ها وضعیت و روند رشد و توسعه سامانه را تعیین می‌کنند (Azzeh et al., 2010). اغلب در تجزیه و تحلیل سیستم‌ها تلاش می‌شود، عوامل با اهمیت بیشتر شناسایی شوند اما در عمل همیشه در هر سیستم، عوامل ناشناخته و یا کمتر شناخته شده‌ای نیز وجود دارند (Xie et al., 2011). یکی از روش‌هایی که برای مواجهه با این گونه سامانه‌ها استفاده می‌شود تحلیل رابطه خاکستری است که از اجزاء مهم نظریه سامانه خاکستری به شمار می‌رود (Wei, 2011). ایده اصلی تحلیل رابطه خاکستری به عنوان یک روش آنالیز کمی، بر این نکته بنا شده است که مقدار نزدیکی و همبستگی رابطه بین دو عامل مختلف در یک فرآیند پویای در حال رشد است، باید بر اساس میزان شباهت منحنی‌های آنان سنجیده شود (Hou, 2010).

معرفی شاخص‌های مورد مطالعه

در این مقاله در مجموع ۲۱ شاخص در سه گروه شاخص‌های رفاه اقتصادی، رفاه زیست محیطی و رفاه بشری مورد مطالعه قرار گرفته است که در شکل زیر مشاهده می‌گردد.

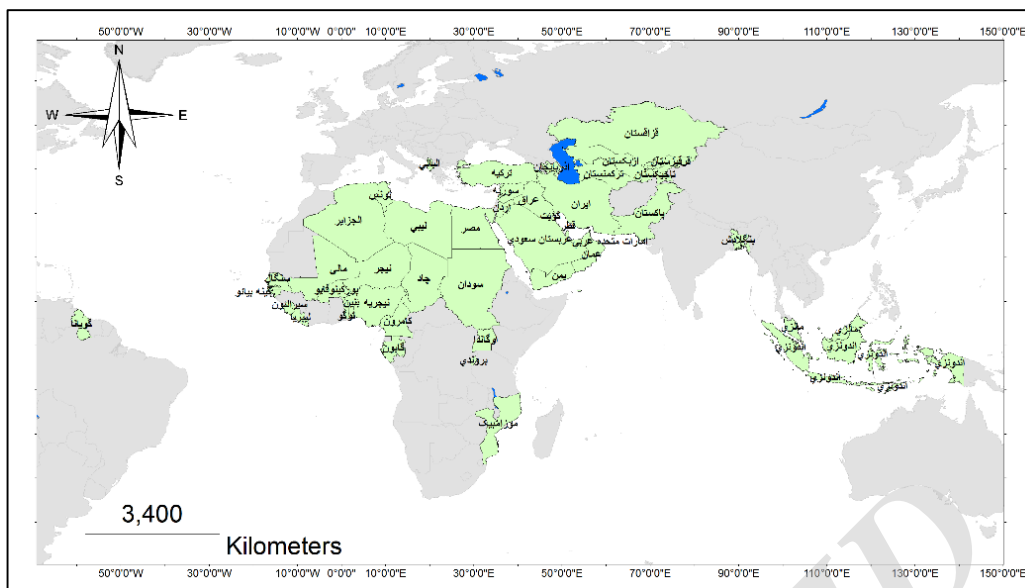
شکل (۲): شاخص های مورد مطالعه تحقیق

معرفی محدوده مورد مطالعه

۴۷ کشور عضو سازمان کنفرانس اسلامی بخش های وسیعی را در قاره های چهارگانه به جز استرالیا به خود اختصاص داده اند این کشورها یک ششم مساحت کره زمین و یک پنجم سکنه آن را تشکیل داده اند و اعضای آن نیز بخش مهمی از کشورهای در حال توسعه را تشکیل می دهند. اما این کشورها از نظر اقتصادی یک مجموعه متجانس اقتصادی را تشکیل نمی دهند به طوری که مجموعه کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی از نظر اقتصادی به دو مجموعه فرعی تقسیم می شود:

۱. ۳۰ کشور کمتر توسعه یافته شامل: افغانستان، بنگلادش، بنین، بورکینافاسو، چاد، جزایر، کومور، جیبوتی، گامبیا، گینه، گینه بیسائو، مالدیو، مالی، موریتانی، موزامبیک، نیجر، سنگال، سیرالئون، سومالی، سودان، توگو، اوگاندا، یمن و ۷ کشور موجود در منطقه آسیای میانه شامل: آلبانی، آذربایجان، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان و ازبکستان.
۲. ۲۷ کشور در حال توسعه شامل: کامرون، مصر، گویان، اندونزی، ساحل عاج، اردن، لبنان، مالزی، مغرب، پاکستان، سورینام، سوریه، ترکیه، تونس، الجزایر، بحرین، بروئی، گابن، جمهوری اسلامی ایران، عراق، کویت، لیبی، نیجریه، عمان، قطر، عربستان سعودی و امارات.

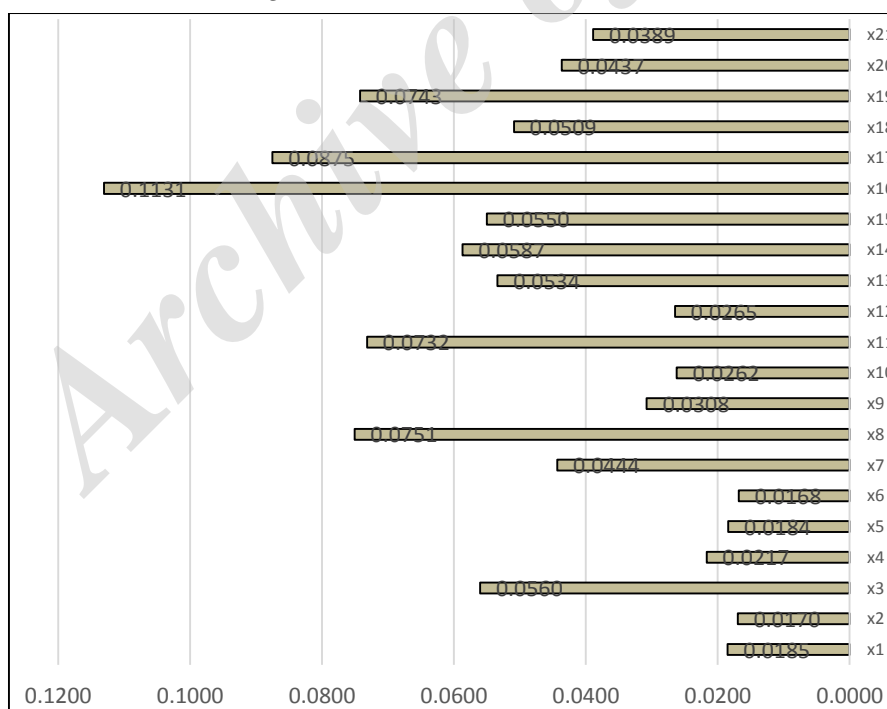
مهم ترین نقاط اشتراک ملت های اسلامی وجود سنخیت فرهنگی این مردم است، آن ها زبان فرهنگی مشترکی دارند و بر اساس اعتقاداتشان می توان با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و همگی زیر چتر اسلام هستند. از طرف دیگر برخی از این کشورها با بهره گیری از اقتصاد نفت و از نظر دارا بودن برخی تأسیسات زیربنایی دیگر در آن فقر قدیمی نیستند (Eslami et al, 2014: 103). شکل شماره (۳) موقعیت کشورهای مورد مطالعه را نمایش می دهد.

شکل (۳): کشورهای اسلامی مورد مطالعه، منبع: تکراندگان.

یافته‌ها

گام اول: ایجاد رابطه خاکستری (ماتریس تصمیم): در این پژوهش برای تعیین اولویت کشورها بر اساس شاخص‌های رفاه و اوزان هریک از این نسبت‌ها، از تحلیل رابطه خاکستری استفاده شده است. ایجاد رابطه خاکستری چیزی جز همان مفهوم ماتریس تصمیم در تکنیک ویکور و تاپسیس نیست. بنابراین در گام اول این پژوهش برای بررسی و اولویت‌بندی کشورها وزن ۱۹ شاخص مورد استفاده در این پژوهش با استفاده از روش آنتروپی شانون اندازه‌گیری شد (شکل ۴).

شکل (۴): اوزان شاخص‌های مورد مطالعه با استفاده از آنتروپی شانون تصمیم‌یافته

زمانی که واحدهای اندازه‌گیری عملکرد شاخص‌های مختلف متفاوتند، ممکن است تأثیر برخی از شاخص‌ها نادیده گرفته شود. همچنین زمانی که برخی شاخص‌های عملکرد از دامنه گسترده‌ای برخوردارند، ممکن است چنین اتفاقی روی دهد. همچنین اگر

هدف یا جهت این شاخص ها تفاوت داشته باشند، نتایج نادرست در تحلیل ها به وجود می آید. بنابراین، مقادیر شاخص های ارزیابی عملکرد برای هر کشور در گام اول پژوهش به یک توالی قابل قیاس تبدیل گردید، و در ادامه فرآیند نرمالایز انجام خواهد شد. بنابراین برای ارزیابی برخورداری هر کشور، اگر m کشور و n شاخص وجود داشته باشد، آمین کشور می تواند به صورت $Y_i = (y_{i1}, y_{i2}, \dots, y_{ij}, y_{in})$ بیان گردد، به طوری که y_{ij} مقدار شاخص j برای کشور i می باشد (جدول ۱).

جدول (۱): ماتریس تصمیم خاکستری

ماتریس	X1	X2	X3	X...	X19	X20	X21
آلبانی	۱۰/۰۰	۹/۵۱	۹/۳۲	...	۸۴۵۰	۳۲۳	۲۳
الجزایر	۱۰/۰۰	۸/۴۰	۸/۷۴	...	۹۵۹۰	۳۴۶	۲۸۰۹۵
آذربایجان	۱۰/۰۰	۸/۶۲	۸/۷۹	...	۱۵۵۷	۳۷۰	۱۰
بنگلادش	۸/۳۶	۸/۶۲	۵/۹۶	...	۱۴۰۳	۴۵۵	۲۲
...
امارات متحده عربی	۲۵۳۰۶	۹۵۲۴	۳۱۸۱۹	...	۲۳۹۰۴	۷۲۸	۷
ازبکستان	۱۳۴۵	۴۵۲۶	۱۹۵۰	...	۱۰۳۰۸	۳۱۸	۵
یمن	۷۳۱۴	۵۸۹۵	۸۷۴۷	...	۸۳۴۰	۲۲۲	۵
ساحل عاج	۴۷۲۰	۲۴۱۸	۶۱۶۷	...	۱۴۴۴۶	۲۶۸	۱
جهت معیار	هر چه به مقدار مطلوب نزدیکتر بهتر	هر چه به مقدار مطلوب نزدیکتر بهتر	هر چه به مقدار مطلوب نزدیکتر بهتر	...	هر چه بزرگتر بهتر	هر چه بزرگتر بهتر	هر چه کمتر بهتر
وزن معیار	۰/۰۵۱۱	۰/۰۱۱۵	۰/۰۴۷۴	..	۰/۰۰۳	۰/۰۰۳	۰/۰۷۳۴

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵.

تکنیک تحلیل رابطه خاکستری نیز مانند تکنیک تاپسیس و ویکور با یک ماتریس تصمیم شروع می شود اما در اینجا علاوه بر اینکه بین معیارهای منفی و مثبت تمایز قایل می شود بین مطلوب ترین مقدار هم تمایز قائل می شود. برای مثال فرض کنیم یک ملاک توسعه یافتگی و برخورداری، بدهی های عمومی (X_{21}) باشد. سوال: هر چه بدهی بیشتر باشد بهتر است یا کمتر؟ اگر بدهی زیاد یک عامل منفی باشد (هر چه کوچکتر بهتر) بنابراین میزان بدهی ها کمتر بهتر از گزینه بدهی های عمومی بیشتر برای توسعه- یافتگی است. برای این منظور درست آن است که بگوییم هر چه میزان بدهی های عمومی به یک عدد خاصی نزدیکتر باشد بهتر است. بر این اساس در ماتریس تصمیم خاکستری سه دسته معیار وجود دارد: برای نرمال سازی مقادیر از یکی از سه فرمول زیر استفاده می شود:

$$X_{ij} = \frac{\max(y_{ij}) - y_{ij}}{\max(y_{ij}) - \min(y_{ij})} \quad \text{- هر چه کوچکتر بهتر (همان معیارهای منفی در تکنیک تاپسیس و ویکور)}$$

$$X_{ij} = \frac{y_{ij} - \min(y_{ij})}{\max(y_{ij}) - \min(y_{ij})} \quad \text{- هر چه بزرگتر بهتر (همان معیارهای مثبت در تکنیک تاپسیس و ویکور)}$$

- هر چه به مقدار مطلوب نزدیکتر بهتر (در تکنیک مثبت تاپسیس و ویکور لحاظ نمی شود)

$$X_{ij} = \frac{|y_{ij} - y^0|}{\max\{\max(y_{ij}) - y^0, y^0 - \min(y_{ij})\}}$$

جدول (۲): نرمال سازی یا بی مقیاس سازی ماتریس تصمیم

X21	X20	X19	X...	X3	X2	X1	ماتریس
۰/۸۱۳	۰/۲۰۰	۰/۵۱۸	...	۰/۹۳۰	۰/۹۲۵	۱	آلبانی
۰/۰۰۶	۰/۳۹۴	۰/۶۰۶	...	۰/۸۷۰	۰/۸۳۵	۱/۰۰۰	الجزایر
۰/۱۷۱	۰/۶۱۰	۰/۶۷۰	...	۰/۸۷۶	۰/۸۵۸	۱/۰۰۰	آذربایجان
۰/۱۱۱	۰/۶۶۸	۰/۱۸۲	...	۰/۵۸۴	۰/۷۷۲	۰/۸۳۶	بنگلادش
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
۰/۰۳۰	۰/۷۱۷	۰/۹۹۸	...	۰/۹۷۴	۰/۹۹۶	۱/۰۰۰	امارات متحده عربی
۰/۰۱۰	۰/۳۵۳	۰/۳۰۸	...	۰/۹۷۴	۰/۹۹۶	۱/۰۰۰	ازبکستان
۰/۷۵۴	۰/۱۷۵	۰/۱۱۵	...	۰/۵۲۰	۰/۵۳۶	۰/۷۳۹	یمن
۰/۲۸۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰		۰/۰۰۶	۰/۰۰۰	۰/۰۱۵	ساحل عاج

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵.

گام سوم: تعریف سری های هدف مرجع^۱: پس از ایجاد روابط خاکستری با استفاده از معادلات بالا، تمامی ارزش های عملکردی مانند زمانی که از مفهوم نرمال کردن استفاده می شود، بین صفر و یک قرار خواهند گرفت. هر چه X_{ij} به یک نزدیک تر باشد از مطلوبیت بیشتری برخوردار خواهد بود. در نتیجه سری مقایسه ای که تمام گزینه های آن برابر ۱ باشد بهترین انتخاب خواهد بود. سری هدف مرجع یک سری است که تمامی ارزش های عملکردی آن برابر ۱ است و به صورت زیر تعریف می شود:

$$X_0 = (X_{01}, X_{02}, \dots, X_{0j}, \dots, X_{0n}) = (1, 1, \dots, 1, \dots, 1)$$

هر چه سری مقایسه ای گزینه آ به سری مرجع نزدیک تر باشد، در این صورت از مطلوبیت بیشتری برخوردار خواهد بود (جدول ۳).

جدول (۳): تعریف سری های هدف مرجع

X21	X20	X19	X...	X3	X2	X1	ماتریس
۰/۸۱۳	۰/۲۰۰	۰/۵۱۸	...	۰/۹۳۰	۰/۹۲۵	۱	آلبانی
۰/۰۰۶	۰/۳۹۴	۰/۶۰۶	...	۰/۸۷۰	۰/۸۳۵	۱/۰۰۰	الجزایر
۰/۱۷۱	۰/۶۱۰	۰/۶۷۰	...	۰/۸۷۶	۰/۸۵۸	۱/۰۰۰	آذربایجان
۰/۱۱۱	۰/۶۶۸	۰/۱۸۲	...	۰/۵۸۴	۰/۷۷۲	۰/۸۳۶	بنگلادش
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
۰/۰۳۰	۰/۷۱۷	۰/۹۹۸	...	۰/۹۷۴	۰/۹۹۶	۱/۰۰۰	امارات متحده عربی
۰/۰۱۰	۰/۳۵۳	۰/۳۰۸	...	۰/۹۷۴	۰/۹۹۶	۱/۰۰۰	ازبکستان
۰/۷۵۴	۰/۱۷۵	۰/۱۱۵	...	۰/۵۲۰	۰/۵۳۶	۰/۷۳۹	یمن
۰/۲۸۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰		۰/۰۰۶	۰/۰۰۰	۰/۰۱۵	ساحل عاج

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵.

گام چهارم: تاثیر ضریب رابطه خاکستری^۲: با استفاده از ضریب رابطه خاکستری نزدیکی هر X_{ij} به X_{0j} متناظر سنجش می شود. هر چه ضریب رابطه خاکستری بزرگ تر باشد، نزدیکی بیشتر است. ضریب رابطه خاکستری به صورت زیر محاسبه می شود:

$$\gamma(x_{0j}, x_{ij}) = \frac{\Delta_{min} - r\Delta_{max}}{\Delta_{ij} - r\Delta_{max}}$$

برای انجام محاسبات فوق باید Δ_{ij} محاسبه شود.

$$\Delta_{ij} = x_{0j} - x_{ij}$$

1. Reference Sequence Definition
2. Grey Relational Coefficient

بنابراین Δ_{min} کوچک ترین مقدار Δ_{ij} و Δ_{min} بزرگ ترین مقدار Δ_{ij} خواهد بود. در این رابطه ۲ ضریب تشخیص^۱ است و جهت گسترش یا محدود ساختن دامنه ضریب رابطه خاکستری استفاده می شود. دقت کنید ضریب تشخیص که گاهی با ρ یا ζ نیز نمایش داده می شود مقداری بین [۰ و ۱] است و معمولاً ۰/۵ در نظر گرفته می شود. براساس مطالعه تحلیل حساسیت چانگ و لین (۱۹۹۹) مقدار ۰/۵ یک ضریب تشخیص متعادل بوده و از ثبات خوبی برخوردار است (لین و همکاران، ۲۰۰۷).

جدول (۴): تاثیر ضریب رابطه خاکستری

ماتریس	X1	X2	X3	X...	X19	X20	X21
آلبانی	۱/۰۰۰	۰/۸۸۸	۰/۸۵۱	...	۰/۴۵۳	۰/۳۳۳	۰/۶۸۱
الجزایر	۱/۰۰۰	۰/۷۰۸	۰/۷۵۵	...	۰/۵۰۴	۰/۳۹۸	۰/۲۸۷
آذربایجان	۱/۰۰۰	۰/۷۳۸	۰/۷۶۳	...	۰/۵۴۸	۰/۵۰۶	۰/۳۲۵
بنگلادش	۰/۷۰۹	۰/۷۳۸	۰/۴۹۰	...	۰/۳۲۹	۰/۵۴۶	۰/۳۱۰
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
امارات متحده عربی	۱/۰۰۰	۰/۹۹۰	۰/۹۴۰	...	۰/۹۹۵	۰/۵۸۶	۰/۲۹۲
ازبکستان	۱/۰۰۰	۰/۷۵۴	۱/۰۰۰	...	۰/۳۶۶	۰/۳۸۲	۰/۲۸۸
یمن	۰/۶۰۵	۰/۴۶۳	۰/۴۵۴	...	۰/۳۱۱	۰/۳۲۷	۰/۶۲۰
ساحل عاج	۰/۲۸۹	۰/۲۸۶	۰/۲۸۷	...	۰/۲۸۶	۰/۲۸۶	۰/۳۵۸

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵.

گام پنجم: رتبه رابطه خاکستری^۲: هدف اصلی در مرحله ایجاد رابطه خاکستری، تبدیل داده های اصلی به توالی قابل قیاس می باشد. پس از محاسبه تمامی ضرائب رابطه خاکستری $\gamma(X_{ij}, X_{ij})$ رتبه رابطه خاکستری با فرمول زیر محاسبه می شود:

$$r_{ij} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \gamma(r_{0j} - r_{ij})$$

این عبارت میزان همبستگی سری مرجع هدف و سری مقایسه ای را نشان می دهد. در این محاسبات w همان وزن شاخص ها است که توسط تکنیک آنتروپی شانون در این پژوهش محاسبه شد. بر روی هر شاخص، سری مرجع هدف، نشان دهنده بهترین عملکردی است که در میان سری های مقایسه ای قابل حصول است. بنابراین اگر یک سری مقایسه ای برای یک گزینه، بالاترین رتبه رابطه خاکستری را با سری مرجع هدف داشته باشد، بدین معناست که این سری مقایسه ای، دارای بیشترین شباهت با سری مرجع هدف است و لذا این گزینه، بهترین انتخاب است (جدول ۵).

جدول (۵): رتبه رابطه خاکستری

ماتریس	X1	X2	X3	X...	X19	X20	X21
آلبانی	۰/۰۱۹	۰/۰۱۵	۰/۰۴۸	...	۰/۰۳۴	۰/۰۱۵	۰/۰۲۷
الجزایر	۰/۰۱۹	۰/۰۱۲	۰/۰۴۲	...	۰/۰۳۷	۰/۰۱۷	۰/۰۱۱
آذربایجان	۰/۰۱۹	۰/۰۱۳	۰/۰۴۳	...	۰/۰۴۱	۰/۰۲۲	۰/۰۱۳
بنگلادش	۰/۰۱۳	۰/۰۱۳	۰/۰۲۷	...	۰/۰۲۴	۰/۰۲۴	۰/۰۱۲
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
امارات متحده عربی	۰/۰۱۹	۰/۰۱۷	۰/۰۵۳	...	۰/۰۷۴	۰/۰۲۶	۰/۰۱۱
ازبکستان	۰/۰۱۹	۰/۰۱۳	۰/۰۵۶	...	۰/۰۲۷	۰/۰۱۷	۰/۰۱۱
یمن	۰/۰۱۱	۰/۰۰۸	۰/۰۲۵	...	۰/۰۲۳	۰/۰۱۴	۰/۰۲۴
ساحل عاج	۰/۰۰۵	۰/۰۰۵	۰/۰۱۶	...	۰/۰۲۱	۰/۰۱۲	۰/۰۱۴

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵.

¹ Distinguishing coefficient

² Grey Relational Grade

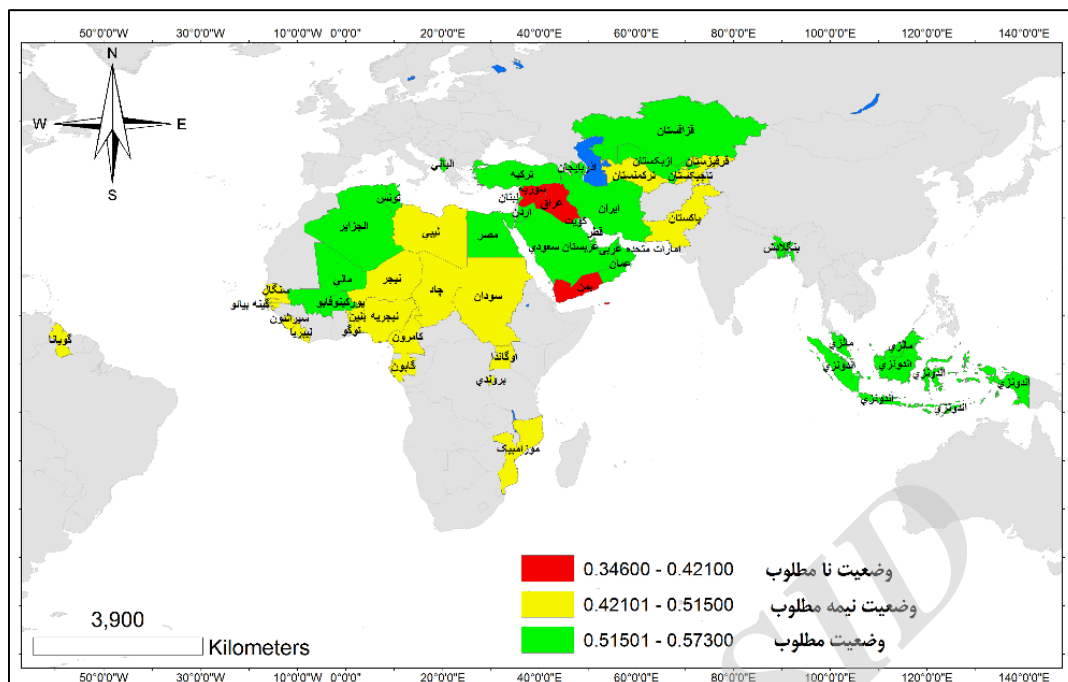
در نهایت امتیاز نهایی بر حسب رتبه رابطه خاکستری برای کشورهای اسلامی از لحاظ برخورداری از شاخص‌های رفاه طبق جدول شماره (۶) به دست آمده است.

جدول (۶): رتبه خاکستری کشورهای اسلامی در بخش رفاه اجتماعی

رتبه	امتیاز خاکستری	واحدهای ارزیابی	رتبه خاکستری	امتیاز خاکستری	واحدهای ارزیابی	رتبه خاکستری	امتیاز خاکستری	واحدهای ارزیابی
۳۵	۰/۴۹۸	تاجیکستان	۱۸	۰/۵۲۲	آذربایجان	۱	۰/۵۷۳	مالزی
۳۶	۰/۴۹۰	بنین	۱۹	۰/۵۲۱	مالی	۲	۰/۵۷۲	امارات متحده عربی
۳۷	۰/۴۹۰	اوگاندا	۲۰	۰/۵۲۰	عمان	۳	۰/۵۶۳	قطر
۳۸	۰/۴۷۸	توگو	۲۱	۰/۵۱۹	بورکینافاسو	۴	۰/۵۵۸	کویت
۳۹	۰/۴۷۷	گینه بیسائو	۲۲	۰/۵۱۸	مالاوی	۵	۰/۵۵۴	آلبانی
۴۰	۰/۴۷۷	بروندی	۲۳	۰/۵۱۵	سیرالئون	۶	۰/۵۵۲	بنگلادش
۴۱	۰/۴۷۲	گویان	۲۴	۰/۵۱۴	سنگال	۷	۰/۵۵۲	قزاقستان
۴۲	۰/۴۵۶	گابن	۲۵	۰/۵۱۴	نیجر	۸	۰/۵۵۱	اندونزی
۴۳	۰/۴۵۱	سودان	۲۶	۰/۵۱۳	موزامبیک	۹	۰/۵۴۳	عربستان سعودی
۴۴	۰/۴۴۹	لیبی	۲۷	۰/۵۰۹	چاد	۱۰	۰/۵۴۳	الجزایر
۴۵	۰/۴۲۱	عراق	۲۸	۰/۵۰۸	لیبریا	۱۱	۰/۵۴۱	ترکیه
۴۶	۰/۳۵۳	یمن	۲۹	۰/۵۰۸	نیجریه	۱۲	۰/۵۳۷	لبنان
۴۷	۰/۳۴۶	سوریه	۳۰	۰/۵۰۷	کامرون	۱۳	۰/۵۳۴	اردن
			۳۱	۰/۵۰۶	پاکستان	۱۴	۰/۵۳۳	تونس
			۳۲	۰/۵۰۵	گامبیا	۱۵	۰/۵۳۱	ایران
			۳۳	۰/۵۰۴	ترکمنستان	۱۶	۰/۵۳۰	مصر
			۳۴	۰/۵۰۲	قرقیزستان	۱۷	۰/۵۲۶	ازبکستان

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵.

بر اساس نتایج حاصل تئوری روابط خاکستری (جدول بالا)، ملاحظه می‌شود که بر اساس شاخص‌های رفاه اجتماعی در بین کشورهای اسلامی، کشور مالزی با میزان امتیاز خاکستری ۰/۵۷۳ در رتبه اول و کشورهای امارت متحده عربی و قطر به ترتیب با میزان امتیاز خاکستری ۰/۵۷۲ و ۰/۵۶۳ در جایگاه دوم و سوم قرار دارند. در انتهای طیف رتبه‌بندی، کشورهای سوریه، یمن و عراق به ترتیب رده‌های پائین را به خود اختصاص دادند. برای روشن تر شدن وضعیت هر یک از کشورهای مورد مطالعه و با توجه به نتایج حاصل از تحلیل خاکستری در سه طیف مطلوب، نیمه مطلوب و نامطلوب دسته‌بندی شدند که در نقشه زیر مشاهده می‌گردد.

شکل (۵): وضعیت هر یک کشورهای اسلامی با توجه به شاخص های رفاه

همانطور که در نقشه نیز مشاهده می گردد. از ۴۷ کشور اسلامی مورد مطالعه در مجموع ۲۲ کشور شامل: مالزی، امارت متحده عربی و قطر در وضعیت مطلوب قرار گرفتند. در مقابل ۲۲ کشور دیگر نیز شامل کشورهای عراق، یمن و سوریه در وضعیت نامطلوب با توجه به ۲۱ شاخص مورد مطالعه قرار گرفتند. در نهایت ۴۷ کشور که کشور ایران نیز شامل می گردد در وضعیت نیمه مطلوب نسبت به دیگر کشورهای مورد مطالعه قرار گرفتند.

نتایج گویای این است کشورهای خاورمیانه از جمله (سوریه، یمن، عراق....) بر اثر جنگ ویرانگر شاخص های انسانی افت زیادی کرده است چرا که هنوز کشورهای این حوزه نتوانستند وضع شاخص های انسانی و رفاه اجتماعی خود را بهبود بخشند. ناگفته نماند شاخص رفاه در سوریه و عراق حتی قبل از پیشروی و پاگیری داعش، روند نزولی داشت. علت این روند تضعیف جوامع این کشورها است که از سست شدن توانمندی خانواده ها و کمک های اجتماعی از سوی دولت، رشد فراینده بیکاری، بی ثباتی اقتصادی، نارضایتی از سطح آزادی های فردی و بالا رفتن نگرانی شهروندان ناشی می شود. همچنین می توان تاکید داشت که آسیب پذیری های اجتماعی به حوزه فعالیت های داعش و به کشورهای عراق سوریه محدود نمی شود و این کاستی ها را می توان به درجات مختلف در اغلب کشورهای خاورمیانه و آفریقای شمالی مشاهده کرد.

نتیجه گیری

نابرابری یک مسئله مهم هم در کشورهای توسعه یافته و هم در کشورهای در حال توسعه می باشد. طبق گزارش موسسه بین المللی مبارزه با فقر آکسفام (۲۰۱۵) ثرتمندان هر چه بیشتر ثرتمند می شوند و تقریباً یک درصد از کشورهای جهان بیش از ۵۰ درصد ثروت جهان را در آینده در اختیار خواهند داشت. و این باعث ایجاد شکاف دستمزد در میان غنی و فقیر، در گیربهای اجتماعی و ایجاد رشد اقتصادی ناپایدار و عدم ثبات در مناطق می گردد (Oxfam International, 2015: 201؛ Chao, 2016: 474). نتیجه این نابرابری ایجاد اغتشاش و درگیری در میان کشورها و مناطق عمده جهان می گردد. بدون شک دستیابی و برخورداری از شاخص های مختلف توسعه، لازمه رسیدن به توسعه پایدار و در نتیجه رفاه انسانی است. موضوع رفاه در پیشرفت جامعه مؤثر بوده و بر عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن تأثیر فراوانی دارد و تا جایی که دلیل اهمیت موضوع رفاه خانوارها، برنامه های توسعه ای اقتصادی نیز بر آن تأکید اساسی نموده اند.

جدول (۷): وضعیت کشورهای اسلامی از لحاظ شاخص‌های رفاه

نام مطلوب	نیمه مطلوب	مطلوب	
کشور(عراق، یمن سوریه)	۲۲ کشور(سیرا لئون، سنگال، نیجر، موزامبیک، چاد، لیبیا، نیجریه، کامرون، پاکستان، گامبیا، ترکمنستان، قرقیزستان، تاجیکستان، بنین، اوگاندا، توگو، گینه بیسائو، بروندي، گویان، گابن، سودان، لیبی)	۲۲ کشور (مالزی، امارات متحده عربی، قطر، کویت، آلبانی، بنگلادش، قزاقستان، اندونزی، عربستان سعودی، الجزایر، ترکیه، لبنان، اردن، تونس، ایران، مصر، ازبکستان، آذربایجان، مالی، عمان، بورکینافاسو، مالاوی)	رفاه

در این تحقیق وضعیت ۴۷ کشور اسلامی با توجه به ۲۱ شاخص در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی مورد مطالعه قرار گرفت که یافته‌های حاصل از تحلیل خاکستری نشان داد در میان کشورهای مورد مطالعه در مجموع ۲۲ کشور در وضعیت مطلوب قرار گرفتند که شامل کشورهای مالزی، امارات متحده عربی، قطر و... می‌باشد که در چند سال اخیر با جذب سرمایه‌های خارجی و رونق روند رشد اقتصادی توانستند وضعیت خود را در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی توسعه بهبود بخشد. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد کشورهایی که در سال‌های اخیر به نوعی مستقیم یا غیر مستقیم با درگیری‌های داخلی و خارجی روبرو بودند از لحاظ شاخص‌های مورد مطالعه در وضعیت بدتری قرار گرفتند که از جمله آنها می‌توان از کشورهای عراق، یمن و سوریه اشاره نمود. در نهایت از ۲۲ کشور مورد مطالعه با وضعیت نیمه مطلوب به کشور ایران می‌توان اشاره نمود. طبق نتایج تحلیل کشور ایران در جایگاه ۱۵ قرار گرفته است. که نشان‌دهنده وضعیت بد شاخص‌های مورد مطالعه در این کشور می‌باشد. که به دنبال افزایش جمعیت و مشکلات پیش روی دولت ملت در اشکال گوناگون اشتغال، خدمات، امکانات و... قرار گرفته است. فشار جمعیت و مهاجرت به شهرها و از بین رفتن اراضی کشاورزی چه در روستاهای مهاجر فرست چه در شهرها که با سیل عظیم این مهاجرین مواجه شدند مشکلات عدیده‌ای را در سر راه دستیابی و اهداف توسعه قرار گرفته است.

References

1. Paradigms Transformation in Social Sciences 2014. Peer-review under responsibility of Tomsk Polytechnic University. Doi: 10.1016/j.sbspro.2014.12.479.
2. Arbabian, Shirin and Rafaat, Batol and Arshranipour, Maryam (2014). The Study of the Relationship between International Tourism and Economic Growth (Case Study: Selected Countries of the Organization of the Islamic Conference), Journal of Research, Economic Growth and Development Studies, Fourth year, Thirteenth issue, winter 2013, pp. 97-116. [Persian]
3. Asayesh, Fatemeh and Rahmani Shamsi, Jafar (2016). Survey of the Welfare of Urban and Rural Households in Yazd Province and Comparison with the Country in 1381- 1393, Journal of Statistics No. 18, June and July 1395. 21-26. [Persian]
4. Asongu, Simplicie A. & Nwachukwu, Jacinta C. b (2016). Welfare spending and quality of growth in developing countries: A note on evidence from Hopefuls, Contenders and Best Performers, The Social Science Journal 53 (2016) 495-500.
5. Bakhtiari, Sadegh and Ranjbar, Homayoun and Ghorbani, Somayeh (2012). The Combined Economic Welfare Indicator and its Measurement for Selection of Developing Countries, Economic Growth and Development Researches: Winter 2012, Volume 3, Issue 9; Pages 41-58.
6. Bakri, Nurul Izzati & Osman, Mariana Mohamed & Bachok, Syahriah & Shuid, Syafiee (2015). An Assessment Service Delivery of Social Welfare Department Dealing With Vulnerable and Disadvantages Group in Perak. ASLI QoL2015, Annual Serial Landmark International Conferences on Quality of Life ASEAN-Turkey ASLI QoL2015 AicQoL2015 Jakarta, Indonesia. AMER International Conference on Quality of Life The Akmani Hotel, Jakarta, Indonesia, 25-27 April 2015 "Quality of Life in the Built & Natural Environment 3".

7. Bakri, Nurul Izzati M & Osman, Mariana Mohamed & Bachok, Syahriah & Shuid, Syafiee (2015) An Assessment Service Delivery of Social Welfare Department Dealing With Vulnerable and Disadvantages Group in Perak, ASLI QoL2015, Annual Serial Landmark International Conferences on Quality of Life, ASEAN-Turkey ASLI QoL2015.pp: 203-2010.
8. Becker. Gary S, Philipson. Tomas J, Soares. Rodrigor (2005). The Quantity and Quality of Life and the Evolution of World Inequality. The American Economic Review, Vol. 95 NO. 1.
9. Bella, Enrico di & Corsi, Matteo & Leporatti, Lucia & Cavalletti, Barbara (2016). Wellbeing and sustainable development: a multi-indicator approach, Florence "Sustainability of Well -Being International Forum". 2015: Food for Sustainability and not just food, Florence SWIF2015, Agriculture and Agricultural Science Procedia 8 (2016). 784 – 791.
10. Binti Awad, Faizah & Mayasari, Ros (2015). Subjective Well-Being, Psychological Well-Being, and Islamic Religiosity, International Journal of Science and Research (IJSR) ISSN (Online): 2319-7064. Volume 4 Issue 12, December 2015.
11. Chao, Chi-Chur & Nabin, Munirul & Nguyen, Xuan & Sgro, Pasquale M. (2016). Wage inequality and welfare in developing countries: Privatization and reforms in the short and long run, International Review of Economics and Finance 42 (2016) 474 – 483. Journal homepage: www.elsevier.com/locate/iref.
12. Crowe, Heather (2011). The Impact of Political Corruption on Social Welfare in The Federal Republic of Nigeria, Master thesis of Arts in the Department of Political Science in the College of Sciences at the University of Central Florida Orlando, Florida.
13. Decancq. Koen, Decoster. André, Schokkaert, Erik (2006). The Evolution of World Inequality in Well-being. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=958690> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.958690>.
14. Evans, Susan (2016). What should social welfare seek to achieve? Applying the capability approach, ETHICS AND SOCIAL WELFARE, 2016. © 2016 In forma UK limited, trading as Taylor & Francis Group.
15. Hosseini, Seyyed Mehdi (2014). The Impact of Financial Development on Poverty and Inequality in ECO Member States, Quarterly Journal of Economic Development, winter, 2014. Pp.1-22.
16. Islami, Seyfollah (2014). Measurement of the social welfare index over the past four decades in urban areas of the country, Economic Journal, Nos. 5 and 6 August and September 2014, pp. 25-28. [Persian]
17. Khappour, Brataali and Bavanouri, Alireza (2010). Review of the Human Development Index in Islamic Countries, Proceedings of the Fourth International Congress of Geographers of the Islamic World, Iran-Zahedan, April 2010. [Persian]
18. Lin, Sue. I.J. Lub., Charles, Lewis (2007). Grey relation performance correlations among economics, energy use and carbon dioxide emission in Taiwan, Energy Policy 35 (2007) 1948–1955.
19. Liu S.; Lin, Y., (2006): Grey information theory and practical applications. Springer London.
20. Mahdizadeh Javad (2006) Strategic Planning for Urban Development Recent World Experience and its Position in Iran, Urban Design and Architecture Department of Urban Architecture and Design Office, Second Edition, Sima Design and Publishing Company. [Persian]
21. Mijili, James (1999). Social welfare in the world, translated by Mohammad Taghi Jaghatayi and Farideh Hemmati, Tehran University of Welfare.
22. Nazmfar, Hossein and Padarandi, Behzad (2012). Analyzing and Leveling the Levels of Chahar Mahal and Bakhtiari Province, Urban Planning and Research, autumn 2013, Volume 4, Issue 14, Pages 122-103. [Persian]
23. Mousavi Samarin, Seyyed Saeed (2014). Introducing the Welfare Concept, Mobin Institute for Studies and Research, Mobin Research, Second Year, Issue No. 29, Published on 2014. [Persian]
24. Mousavi, Mir-Taher and Mohagheghi Kamal, Seyyed Hossein and Vekghi, Muroeh and Rafiei, Hassan and Sahaf, Robab and Mohammadi, Mohammad Ali and Mohammadi, Mehdi and Jaghatayi, Faezeh (2014). Dimensions, components and indicators of social well-being of the elderly: A Search for a Combined Index, Journal of Social Welfare Research, Year 16, No. 6, pp. 173-201. [Persian]

25. Oxfam International (2015). Inequality. <http://www.oxfam.org/en/tags/inequality>.
26. Ping, Y.; yang, H., (2004): Using hybrid grey model to achieve revenue assurance of telecommunication companies. *Journal of grey system*, 7(1): 39-50.
27. Pourmohammadi, Mohammad Reza and Najarzali (2004). "Human Development, Challenges and Prospects (An Analytical View of Human Development Indicators in Iran)", *Human and Social Sciences Journal of the University of Tabriz*, Year 10, No. 15, Specialty Geography, Tabriz. [Persian]
28. Sarvar, Rahim, Rashidi, Asghar, Hesari, Ebrahim (2013). Measuring the Development of Socioeconomic Structures in East Azarbaijan Townships, *Geography Quarterly*, Vol. 10, No. 35, winter 2013, and pp. 82-57. [Persian]
29. Shayan, Hamid (2000). Introduction to Human Development and Its Effective Factors in Islamic Countries, Collection. *Articles of Cultural Approach to Geography*, Ferdowsi University of Mashhad, p. 20. [Persian]
30. Singh, Sanjeet (2016). Evaluation of world's largest social welfare scheme: An assessment using non-parametric approach, *Evaluation and Program Planning*, Volume 57, August 2016, Pages 16-29.
31. Thomas & Freeman, R. Edward & Harrison, Jeffrey S. & Leana, Carrie R. & Mahoney, Joseph T. & Pearce, Jone L. (2016) *Management Theory And Social Welfare: Contributions And Challenges*.
32. U.N. Human Rights Commission. 2011. <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm> (accessed June 2011).
33. United Nations. United Nations Declaration of Human Rights. 2011. <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml#atop> (accessed May 20, 2011)
34. WCED (1987) *world commission on environment and development: our common future*. Oxford: oxford university press.
35. Wei, G., (2011): Grey relational analysis model for dynamic hybrid multiple attribute decision making. *Knowledge- Based Systems*, 24(5): 672-679.
36. Xie, N.M.; Liu, S.F., (2011): A novel grey relational model based on grey number sequences. *Grey Systems: Theory and Application*, 1(2): 117-128.
37. Yung, C.; Liwen, k., (2006): Applying grey relational analysis and grey decision making to evaluate the relationship between company attributes and it financial performance. *Decision Support System*, 43(1): 842-852.
38. Zahedi Asl, Mohammed (1998). *Foundations of Social Work*, Tehran, Allameh Tabatabaei University Press, 1998. [Persian]
39. Zhang, N.; Wu, D.; Olson, D.L., (2005): The method of grey related analysis to multiple attribute decision making problems with interval numbers. *Mathematical and Computer Modeling*, 42(9-10): 991-998.